

نگرش‌های اخلاقی و اصلاح مدار مجازات سالب آزادی اطفال و نوجوانان در حقوق ایران و انگلستان

مجتبی فرح بخش^۱
سیده آمنه بنی هاشمی کهنکی^۲

چکیده

به رغم تحول متفاوت نظام های عدالت کیفری اطفال و نوجوانان در دنیا، کیفر همواره در آن ها وجود داشته است و دولت همیشه حق اعمال مجازات را برای خود محفوظ داشته است. قلمرو عدالت کیفری ایران به دلیل سرگردانی قانون گذار در خصوص چگونگی انطباق سیاست جنایی با واقعیت های علمی، اجتماعی و گزینش الگوی اصلاحی - درمانی در قبال اطفال بزهکار، همچنان با چالش های متعددی روبه رو است، و قانونگذار ایرانی هیچ ساز و کار مشخص و مدونی برای تعیین کیفر سالب آزادی در مورد اطفال و نوجوانان بزهکار مشخص نکرده و دست مقام قضایی را بازگذاشته است.

امروز، رویکرد سزادهنده نسبت به بزهکاران در انگلستان، به خصوص نسبت به اطفال بزهکار، بخشی از کوشش در راه استقرار (نه استقرار مجدد) دوره طلایی مسئولیت اخلاقی است که با توجه به آن میزان مجازات تعیین می شود.

مقاله حاضر به موضوع مجازات های سالب آزادی در حقوق ایران و انگلستان پرداخته و درصدد تاکید بر این نکته است که کیفر سالب آزادی تنها نسبت به جرایم شدید در اطفال و نوجوانان و در صورت ضرورت حمایت از عموم باید استفاده شود، زیرا ممکن است آثار نامطلوبی را در آینده و روحیه آنان برجای گذارد و روند اصلاح و تربیت آنان را به تعویق اندازد. در سال های اخیر انگلستان برنامه های واکنشی متنوعی را در مبارزه با بزهکاری اطفال مقرر کرده و ضوابط خاصی را برای به کارگیری کیفر سالب آزادی برگزیده که جای این ضوابط در قوانین داخلی ایران خالی است. بررسی ضوابط و واکنش های موجود در سیستم حقوقی انگلستان که حاصل مطالعات گسترده قانونگذار انگلیسی است می تواند به عنوان یافته های مطالعات تطبیقی راهگشای قانونگذار در جهت اصلاح قوانین موجود و وضع مقررات مناسب در مورد اطفال بزهکار باشد.

واژگان کلیدی

مبانی، اصول، اخلاق، مصرف کننده.

Email: shojaei.rasul@yahoo.com

۱. استادیار دانشگاه شاهد تهران.

۲. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهر قدس، شهر قدس، ایران.

Email: mp.mba.panahi@gmail.com

پذیرش نهایی: ۹۷/۱۱/۱۳

تاریخ دریافت: ۹۷/۷/۱۶

طرح مسأله

در حقوق جزای کلاسیک مجازات‌ها توسط قانونگذاران جهت تامین اهداف نظام عدالت کیفری انتخاب می‌شوند. قضات نیز با تعیین مجازات‌ها به دنبال محقق کردن اهداف آن‌ها هستند. اهداف مجازات‌ها در راستای اهداف نظام عدالت کیفری است. وجود تنوع در مجازات‌ها یکی از پیش نیازهای تحقق این اهداف است. یکی از مهمترین واکنش‌ها در قلمرو عدالت کیفری حبس می‌باشد.

عوامل زیادی هستند که موثر بودن مجازات حبس را با تردید رو برو می‌کنند:

زندان مکانی است که مجرمان اتفاقی و غیرحرفه‌ای در کنار مجرمان حرفه‌ای در آن جا قرار می‌گیرند. این مسأله سبب می‌شود که مجرمان حرفه‌ای تجربه‌ها و مهارت‌های خویش را به مجرمان اتفاقی انتقال دهند در نتیجه هنگام خروج از زندان آنان به مجرمان خطرناک و کنترل‌ناپذیری تبدیل می‌شوند.

نامناسب بودن و جرم‌زا بودن محیط زندان‌ها، ایجاد مشکلات مالی و اقتصادی و به وجود آمدن مشکلات اجتماعی و خانوادگی از جمله معایب و نقصان‌های مجازات حبس می‌باشند. (محدث، ۱۳۸۸، ص ۴۳)

درگستره سیاست جنایی ایران نیز، کیفرهای جایگزین زندان را برای پاسخ‌دهی به اطفال بزهکار با توجه به استانداردهای بین‌المللی مورد توجه قرار داده‌اند. زیرا به رسمیت شناختن الگوی بازپروری و به کارگیری تدابیر اصلاحی - درمانی می‌تواند نقش بسزایی در پیشگیری از تکرار جرم این دسته ایفا کند.

در سال ۱۹۹۳ میلادی انگلستان شاهد بازگشت سیاست جنایی سرکوب‌گر در قبال اطفال بود. اما تغییر و تحولات سیاست‌گذاری در زمینه بزهکاری اطفال به تصویب دو قانون مهم جرم و بی‌نظمی مصوب ۱۹۹۸ و قانون دادرسی اطفال و دلایل جزایی مصوب ۱۹۹۹ منجر شد که موجبات تغییرات گسترده را در سازمان دادرسی اطفال فراهم آورد. (پاک‌نهاد، ۱۳۸۵، ص ۲۵)

امید است با تدبیر و گسترش سیاست فردی کردن تقنینی، قضایی و اجرایی در اعمال کیفرها و تجهیز قضات و دستگاه‌های مجری قانون و مجازات‌ها به امکانات و تسهیلات لازم جهت بازپروری محکومان و انطباق هرچه بیشتر کیفر با اوصاف روانی، فیزیولوژیکی و اجتماعی آن‌ها و حسب مورد به کارگیری سیاست تشدید یا کاهش تدابیر کیفر زدایی، جرم زدایی، زندان زدایی، قضا زدایی یا جرم‌انگاری به حل بحران و رفع معضلات موجود نظام عدالت کیفری کمک نماییم. (نجفی‌توانا، ۱۳۸۹، ص ۱۸۸)

۲. استانداردهای عدالت کیفری اطفال

به موجب استانداردهای بین‌المللی رویکرد کاهش توسل به مداخلات قانونی، قضا‌دایی، و اتخاذ تدابیر عینی که شامل بسیج همگانی تمام منابع از جمله خانواده، گروه‌های جامعه، مدرسه‌ها و سایر موسسات اجتماعی است از جمله اصول مهم در اجرای عدالت نوجوانان است. در استانداردهای عدالت کیفری اطفال شیوه دادرسی اطفال و نوجوانان دارای تفاوت‌های متعددی با شیوه دادرسی بزرگسالان می‌باشد. از جمله این که پلیس و قضاتی که معمولاً در دادرسی اطفال فعالیت دارند، باید از طریق ایجاد دوره‌های آموزشی با علوم مختلفی از قبیل روان‌شناسی کودک، مددکاری اجتماعی و جرم‌شناسی آشنایی کاملی داشته باشند. دادرسی باید کاملاً غیرعلنی و با حفظ حریم اطفال انجام گیرد. تشکیل پرونده شخصیت که حاوی اظهار نظر متخصصان مختلف علوم پزشکی، روان‌شناسی، مددکاری و جرم‌شناسی است، در کنار پرونده کیفری به منظور اتخاذ واکنش مناسب با شخصیت و منش طفل یا نوجوان ضرورت دارد. در زمینه دادرسی، شرایط خاص روحی - روانی و اجتماعی اطفال و نوجوانان که با ارزش‌های اجتماعی سرسبز داشته و معارض با قانون شناخته شده‌اند، و ظرافت‌های مخصوص مواجهه با آنان در تأمین اهداف عالی‌تر تعلیم و تربیت و بازسازی اجتماعی ایشان، موجب گردیده است که تعقیب، تحقیقات مقدماتی و نحوه محاکمه ویژه‌ای متمایز از بزرگسالان در رسیدگی به اتهام آنان معمول شود. لذا معمولاً دادرسی ویژه اطفال و نوجوانان در نظام‌های دادرسی کیفری به نحو مجزا تدوین شده است.

در اصلاحات قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری در مواد مربوط به اطفال و نوجوانان بیشتر این موارد مورد توجه قانونگذار بوده است. با تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، رویکرد جنایی تقنینی ایران با توجه به انتقادات وارده و پژوهش‌های صورت گرفته و نیز با اقتباس از مقررات بین‌المللی، این بار سیاست بازپروری مد نظر قرار گرفت به طوری که در قانون یاد شده، فصل مستقلی برای مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان در نظر گرفته شد، (هرچند که در سیاست جنایی ایران به مرحله کنش در مبارزه با بزهکاری اطفال و نوجوانان توجه زیادی نشده است)، در فصول و مواد متفرقه‌ای به جرایم و مجازات‌های این‌گونه افراد توجه ویژه‌ای مبذول گردید تا جایی که به موجب ماده ۹۱، حتی جرایم مستوجب مجازات‌های حد و قصاص نیز با احتیاط بیشتری نسبت به افراد بالغ کمتر از ۱۸ سال مقرر شد.

هر چند که هنوز تا رسیدن به استانداردهای بین‌المللی و در مقایسه با سیاست‌ها و قوانین کشورهای پیشرفته از جمله انگلستان چه در مرحله کنش (پیشگیری و چه در مرحله واکنش (پاسخ‌دهی) فرسنگ‌ها فاصله داریم.

امکان ایجاد تغییرات در مجازات‌های تعزیری در قانون ایران از این جهت است که در حقوق جزای اسلام، بیش از ۹۵ درصد از عناوین مجرمانه دارای عنوان مجرمانه از نوع تعزیر هستند و بالطبع متضمن مجازات‌های تعزیری می‌باشند. از این رو منبعث از آموزه‌های شرعی در خصوص این قسم از جرایم و مجازات‌ها، مقنن از حیث انتخاب نوع و میزان مجازات، از اختیار تصمیم‌گیری گسترده‌تری برای انطباق با استانداردهای عدالت کیفری نسبت به مجازات‌های حدود و قصاص و دیات برخوردار است.

کودکان و نوجوانان در سیستم عدالت کیفری انگلستان دارای برخی حقوق قانونی هستند علاوه بر حقوقی که در مقررات داخلی مقرر گردیده‌اند (از جمله قانون حقوق بشر ۱۹۹۸)^۱ تعدادی از کنوانسیون‌ها، استانداردها، معاهدات و قواعد بین‌المللی وجود دارند که مقرراتی را در مورد سیاست و رویه عدالت کیفری خاص نوجوانان ارائه می‌کنند. معروف‌ترین این اسناد، عبارتند از: قواعد حداقل استانداردهای سازمان ملل در مورد اجرای عدالت کیفری خاص اطفال و نوجوانان (قواعد بیجینگ ۱۹۸۵)^۲، رهنمودهای سازمان ملل برای پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان (رهنمودهای ریاض ۱۹۹۰)^۳ و قواعد سازمان ملل برای حمایت از نوجوانان محروم شده از آزادی (قواعد JDP ۱۹۹۰)^۴. شاید بتوان مهمترین این مقررات بین‌المللی را کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد (۱۹۸۹)^۵ دانست.

در ماده ۳۷ کنوانسیون حقوق کودک، استاندارد‌های مهمی را بیان می‌کند و کشورهای عضو، ملزم به رعایت آن هستند:

۱ - شکنجه و مجازات اعدام و حبس ابد برای کودکان زیر ۱۸ سال ممنوع اعلام شده است.

۲ - دستگیری و بازداشت و یا زندانی کردن کودک به طور غیرقانونی و خودسرانه، ممنوع اعلام شده و از آن‌ها به عنوان آخرین راه‌چاره استفاده شده است و در صورت زندانی کردن باید با او برخورد محترمانه و انسانی کرد.

۳ - کودک، حق دسترسی سریع به مشاوره حقوقی و یا سایر مساعدت‌های ضروری و نیز حق اعتراض نسبت به مشروعیت زندانی شدن خود در برابر دادگاه و سایر مقامات ذیصلاح را داشته باشد. (مهرپور، ۱۳۷۷، ص ۱۳۹)

1 - Human Rights Act 1988

2 - United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the Beijing Rules, 1985)

3 - The United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (the Riyadh Guidelines, 1990)

4 - The United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (the JDL Rules, 1990)

5 - United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC, 1989)

۱-۱- بررسی اجمالی تحولات مربوط به قانون اطفال و نوجوانان بزهکار در حقوق ایران و انگلستان

گسترش فرآیند جرم زدایی از رفتارهای جنایی که به صورت انحراف و کجروی در جامعه تحول یافته و به جای اعمال سیاست ارباب و تنبیه از مکانیسم‌های درمانی - اصلاحی برای رفع آن‌ها استفاده کرده مرهون رشد علوم اجتماعی در طول یکصد سال اخیر دانست. نظام دادرسی خاص اطفال و نوجوانان به شکل مطلوب خود تنها دارای تاریخچه‌ای یکصد ساله می‌باشد که به آستانه قرن بیستم، یعنی زمانی که اولین دادگاه اطفال بزهکار در سال ۱۸۹۹ در شیکاگو تاسیس گردید باز می‌گردد. (مهرا، ۱۳۸۶، ۴۲)

• بررسی اجمالی تحولات مربوط به اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی ایران

تغییر مهمی که در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ روی داده این است که مجازات‌های تعزیری برای افراد زیر ۱۸ سال با افراد بالای ۱۸ سال متفاوت خواهد بود همچنین دیگر افراد زیر ۱۸ سال به زندان محکوم نشده و به مراکز تربیتی همچون کانون اصلاح و تربیت منتقل می‌شوند.

یکی دیگر از تحولات ماهوی قانون جدید مجازات اسلامی، پاسخ دهی به پدیده بزهکاری اطفال و نوجوانان می‌باشد. که این تحول را باید در راستای پیوستن ایران به کنوانسیون حقوق کودک، بهره جستن از تدابیر سایر اسناد بین‌المللی از جمله قواعد پکن، رهنمودهای ریاض و لحاظ اثرات برگزاری کارگاه‌ها و همایش‌های مختلف در زمینه حقوق کودک و نوجوان توسط قوه قضاییه با همکاری سازمان یونیسف دانست که نتیجه آن علاوه بر اصلاحات حاکم در نظام قضایی زمینه ساز واکنش اجتماعی در پاسخ دهی به بزهکاری اطفال را فراهم نمود که رویکردی جدید در کشور محسوب می‌شود و مبتنی بر اصول حاکم بر «دادرسی ترمیمی» می‌باشد. (فرهودی نیا، ۱۳۹۴، ص ۱۲۰)

در قلمرو عدالت کیفری ایران رویکرد سزادهنده در دوره‌ای از قانون گذاری به صورت شفاف اتخاذ شده بود، ولی امروز به دلیل سرگردانی قانون گذار در خصوص چگونگی انطباق سیاست جنایی با واقعیت‌های علمی، اجتماعی و گزینش الگوی اصلاحی - درمانی در قبال اطفال بزهکار، همچنان با چالش‌های متعددی روبه‌رو است، چنان که هنوز نمی‌توان از یک الگوی مشخص و منطبق با استانداردهای بین‌المللی و رعایت کردن مسائل فقهی در قلمرو عدالت کیفری اطفال سخن گفت. (نیاز پور، ۱۳۸۹، ص ۷۳)

در واقع شکست تئوری اصلاح و درمان زندان که به ناکامی اهداف منتسب به این کیفر در نظام جزایی ایران و سایر نظام‌ها منجر شده است، جنبش سیاست جنایی را به سمت اجتناب از اعمال مجازات سالب آزادی و گرایش به اندیشه زندان زدایی هدایت نموده است. (نجفی توانا،

(۱۳۸۹، ص ۱۸۳)

امروزه مقام قضایی برای اطفال و نوجوانان بین ۹ تا ۱۸ سال در مواردی که تشخیص دهد، نگهداری در کانون اصلاح و تربیت را به جای مجازات حبس در نظر می‌گیرد.

استفاده از جایگزین‌های کیفری می‌تواند به عنوان روشی موثر در جهت نیل به تمامی اهداف فوق‌تلقی شود چرا که اعمال مجازات در قالب‌های سنتی حبس بدون توسل به اقدامات اصلاحی و تربیتی می‌تواند آثار بسیار سویی را در شخصیت بزهکاران نوجوان به همراه داشته باشد. (حجتی، ۱۳۸۰، ص ۲۲)

در مقام ارزیابی، هر چند قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مبادرت به تعیین نهادهای تعلیمی و تعویقی و اختصاص تدابیر افتراقی نسبت به بزهکاری اطفال و نوجوانان نموده است؛ لکن به نظر می‌رسد نیل به دستاوردهای مطلوب این جهت‌گیری، بدون رعایت موازین شکلی متناسب با آن میسر نمی‌باشد.

• بررسی اجمالی تحولات مربوط به اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی انگلستان

قانون انگلستان به لحاظ شدت عمل آن، از سایر مقررات متمایز است. انگلیس و کشورهای ولز برنامه‌های کاملی را برای مبارزه علیه بزهکاری اطفال تصویب کرده‌اند. در سال ۱۹۹۳ میلادی انگلستان شاهد بازگشت سیاست جنایی سرکوب‌گر در قبال اطفال بود.

در زمینه برخورد با جرایم اطفال و نوجوانان در سال‌های اخیر همچنان که مساله پیشگیری در مبارزه با بزهکاری اطفال در نظام حقوقی انگلستان مورد توجه است می‌توان آثار سزاگویی را به صورت پررنگ‌تری نسبت به قبل مشاهده نمود و از سال ۱۹۹۸ به این سو با تصویب قوانین شدیدتر به این سزاگویی جنبه قانونی نیز داده شده است.

اما تغییر و تحولات سیاست‌گذاری در زمینه بزهکاری اطفال به تصویب دو قانون مهم جرم و بی‌نظمی مصوب ۱۹۹۸ و قانون دادرسی اطفال و دلایل جزایی مصوب ۱۹۹۹ منجر شد که موجبات تغییرات گسترده را در سازمان دادرسی اطفال فراهم آورد. (پاک‌نهاد، ۱۳۸۵، ص ۲۵) قانون جرم و بی‌نظمی ۱۹۹۸ انگلستان به طور کلی مقرر می‌دارد که هدف نظام عدالت کیفری اطفال مبارزه سریع با بزهکاری اطفال است.

مجلس انگلیس در ژوئیه ۱۹۹۸ قانونی تحت عنوان «پیشگیری از بزهکاری و اخلال در نظم عمومی» را تصویب کرد که شامل تعداد زیادی از اقدامات کاملاً عادی است که همگی به منظور پیشگیری و مبارزه با بزهکاری اطفال می‌باشند. برخی از این تدابیر از پایان سال ۱۹۹۸

به اجرا گذارده شده اند در حالی که سایر کشورها این تدابیر را از سال ۲۰۰۱، پس از آزمایش در چندین منطقه اجرا نمودند.

بدین ترتیب اساس سیستم جدید عدالت نوجوانان را « مداخله همه جانبه زودرس تشکیل می دهد. در نظام حقوقی انگلستان در زمینه مبارزه با بزهکاری اطفال و نوجوانان برخلاف نظام حقوقی در ایران که توجه و امکانات و هزینه زیادی در مرحله پیشگیری اختصاص نمی دهد برای پیشگیری از وقوع بزهکاری در اطفال قوانین ویژه ای وضع کرده است. این قانون یک سلسله اختیارات و قرارهای جدید را در مبارزه با بزهکاری ایجاد نمود: از جمله قرارهای علیه والدین کودک، قرارهای تامینی و ایمنی کودک، و قرارهای منع رفت و آمد کودک که اساساً جهت دسترسی سریع تر به عدالت نوجوانان به کار گرفته می شوند. به علاوه سیاست ها و رویه های قبلی که مبتنی بر اجتناب از مداخله نظام کیفری در قبال اطفال بزهکار بودند کنار گذاشته شدند. مواد ۶۵ و ۶۶ قانون جرم و بی نظمی ۱۹۹۸ اخطار رسمی را لغو نمود و به جای آن مبنای قانونی برای توبیخ و اخطار رسمی را وضع کرد. (مهرا، ۱۳۸۶، ص ۹۰)

سیستم کنونی عدالت کیفری انگلستان دیدگاه های بدبینانه ای نسبت به جرایم نوجوانان داشته و از این رو آمار محکومیت های کیفری نوجوانان را به میزان چشمگیری افزایش داده است. به علاوه سیستم عدالت کیفری در این روند سزاگویی به گونه ای دچار بی عدالتی شده است و به رغم این که تحقیقات بیانگر افزایش نرخ جرایم نوجوانان از نظر شدت و میزان نیست، سیستم همچنان به اجرای دیدگاه های سزاگرای خود اصرار دارد.

۲. مجازات محدود کننده و سالب آزادی در زمینه اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام عدالت کیفری

الگوی عدالت کیفری ضمن تأکید بر ضرورت محاکمه اطفال در فرایند کیفری متداول که عمدتاً برای بزرگسالان بزهکار تدارک دیده شده است، تفاوت های روان شناختی، جامعه شناختی و زیست شناختی میان اطفال و بزرگسالان را نادیده می گیرد و با تمرکز بر مفهوم مسئولیت کیفری و عناصر آن، به توجیه واکنش های کیفری سخت گیرانه نسبت به اطفال بزهکار می پردازد. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۸، ص ۴۵)

کاهش نقش مراجع غیر قضایی در نظام تصمیم گیری راجع به اطفال بزهکار از دیگر آثار مدل عدالت کیفری در قلمرو عدالت کیفری اطفال است. اتخاذ سیاست های کیفری مبتنی بر عدم تسامح و تساهل، و تحمیل سیاست های کنترل کیفری که عمدتاً در پی جدایی و فاصله گرفتن سیاست گذاران از رویکردهای رفاه گرایانه و توسل بیشتر به رویکردهای سزاگرایانه صورت گرفته است، در رواج الگوی عدالت کیفری و توسل به آن برای پاسخ دهی به بزهکاری اطفال مؤثر و با وجود این، هنوز در اکثر کشورها مدل بوده است ولی عدالت کیفری، الگوی غالب

برای پاسخ به اطفال بزهکار در انطباق با استانداردهای بین‌المللی تلقی نمی‌شود. (مهرا، ۱۳۸۲، ص ۲۲۵)

• **مجازات‌های محدودکننده و سالب آزادی اطفال و نوجوانان در نظام حقوقی ایران**
 امروزه سلب آزادی به عنوان آخرین راه کار توسط مقام قضایی در نظام‌های عدالت‌کیفری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

به موجب اصل ۳۹ قانون اساسی و ماده ۳۷ پیمان نامه حقوق کودک نیز به منع هتک حیثیت و حرمت و عدم بازداشت و دستگیری و زندانی شدن طفل دلالت دارد مگر به موجب قانون و تنها به عنوان آخرین راهکار.

در مواد ۸۸ و ۸۹ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ قانونگذار از نگهداری در کانون اصلاح و تربیت به جای زندانی کردن اطفال و نوجوانان بزهکار، در صورت وجود شرایط و تشخیص مقام قضایی استفاده کرده است.

• **مجازات‌های سالب آزادی در زمینه اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی انگلستان**

کیفر کودکان و نوجوانان بزهکار از طریق موسسات نگهداری کودکان ابداع شده است. از زمان تاسیس نخستین موسسه کیفری انحصاری برای کودکان، در قسمت کودکان زندان پارک هرست ویژه پسران در سال ۱۸۳۸، ابتکارات سیاسی و پیشرفت‌های حقوقی و تجارب مربوط به حبس اطفال اشکال سازمانی یکپارچه‌ای را ایجاد و تثبیت نموده‌اند. مدارس بازپروری و صنعتی نیمه قرن نوزدهم، زندان‌های نوجوانان در اوایل قرن بیستم، مدارس خاص که در دهه ۱۹۳۰ تشکیل شدند، خانه‌های اجتماعی همراه با آموزش که با قانون کودکان و نوجوانان ۱۹۶۹ تاسیس گردیده‌اند، مراکز مراقبت که در اوایل دهه ۱۹۷۰ گسترش پیدا کرده‌اند، مراکز نگهداری از نوجوانان که از اوایل دهه ۱۹۸۰ به وجود آمده‌اند، موسسه نوجوانان بزهکار که از دهه ۱۹۹۰ ایجاد شده‌اند و اخیراً ایجاد مراکز نگهداری و مراقبت (اولین زندان‌های خصوصی کودکان در انگلستان و ولز) از این دست هستند. (مهرا، ۱۳۸۶، ص ۸۸)

در انگلستان تخلف جزئی یا یک بار اول و یا رفتار ضد اجتماعی خارج از سیستم دادگاه توسط دستور پیش از دادگاه بررسی می‌شود که در این صورت متخلف توسط پلیس توبیخ رسمی شده و یا اخطار دریافت می‌کند و سابقه کیفری برای فرد در نظر گرفته نشده که در این صورت احتمالاً فردی از تیم تخلف جوانان برای حمایت یا ارائه راهکار با او در تماس می‌باشد و این به منزله حکم نمی‌باشد. (Juvenil delinquency /world YouTH REPORT ، 2003،p 15)

در این جا به اقدامات محدودکننده و سالب آزادی و مقایسه آن در نظام حقوقی ایران و انگلستان در مرحله قبل و بعد از صدور حکم می‌پردازیم.

۲-۱- دستگیری بر طبق ضوابط قانونی

ماده ۳۷ کنوانسیون حقوق کودک مؤید این مطلب است که دستگیری باید به عنوان آخرین راه کار و برای کوتاه ترین زمان ممکن صورت گیرد.

• دستگیری اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی ایران

در ایران به موجب اصل ۳۹ قانون اساسی و ماده واحده حفظ آزادی های مشروع، دستگیری باید قانونی و مطابق با قانون باشد. دستگیری نباید به عنوان کنار گذاشتن موقت فرد از جامعه، پاک سازی محیط یا شیوه ای از مجازات استفاده شود. حقوق اشخاص دستگیر شده باید به محض دستگیری برای کودک توضیح داده شود.

در حقوق ایران در مقررات ناظر به رسیدگی دادگاه های اطفال و نیز در لایحه پیشنهادی قانون تشکیل دادگاه اطفال و نوجوانان به جز در تبصره ماده ۱۵ این لایحه در خصوص معرفی بی درنگ طفل یا نوجوان پس از دستگیری در جرایم مشود توسط ضابطان دادگستری به قضات دادرسی یا دادگاه اطفال حسب مورد، اشاره ای نشده است. (مؤذن زادگان، ۱۳۸۳، ص ۱۳۹)

• دستگیری اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی انگلستان

در انگلستان اداره پلیس با امکانات خاص جهت نگهداری متهمان پیش بینی شده است. به موجب ماده ۳۰ قانون ۱۹۸۴ هر گاه شخصی در محلی غیر از اداره پلیس، دستگیر شود اعم از این که توسط خود ضابط و یا به وسیله شهروندان معمولی دستگیر شده و به ضابطان تحویل داده شده است باید توسط ضابطان در سریع ترین زمان ممکن پس از دستگیری به اداره پلیس انتقال یابد.

۲-۲- احضار یا جلب اطفال (از طریق ولی یا سرپرست قانونی یا خود طفل)

یکی از وظایف اساسی و راهبردی مراجع ذی صلاح انتظامی و قضایی در دادرسی ویژه اطفال، قضازدایی یا پرهیز از ورود اطفال و نوجوانان در عرصه دادرسی رسمی کیفری، یا اجتناب از تحقیقات و محاکمه رسمی یا در صورت ضرورت ورود ایشان به فرایند رسمی دادرسی کیفری به حداقل رساندن مواجهه با اطفال و نوجوانان است. ماده ۱۱ حداقل قواعد استاندارد سازمان ملل برای دادرسی ویژه اطفال و نوجوانان صراحت به این قاعده دارد. (عباچی، ۱۳۸۰، ص ۵۷)

• احضار یا جلب طفل در نظام حقوقی ایران

در ایران عمده‌تاً ضابطان عام مجری جلب متهم هستند و شهروندان صرفاً می‌توانند به ضابطان دادگستری در جلب متهم کمک کنند، در ایران در پی تعقیب و گریز و ورود متهم به مکان خصوصی امکان ورود پلیس به این مکان وجود ندارد و نیازمند تصریح قانونی یا دستور صریح مقام قضایی می‌باشد. در ایران ضابطان دادگستری در استفاده از سلاح در حین جلب متهم در مورد همه جرایم اجازه ندارند و فقط در جرایم مشخص و تحت شرایطی اجازه استفاده از

سلاح را دارند.

پس از صدور دستور جلب متهم، اجرای آن نیازمند رعایت شرایطی است. در ایران، اجرای دستور جلب متهم از سوی ضابطان دادگستری در حوزه قضایی دادگاه یا دادرسی صادرکننده آن اعمال می‌شود.

• احضار یا جلب طفل در نظام حقوقی انگلستان

در انگلستان تمامی قلمرو این کشور محل اجرای جلب از سوی پلیس است. اما در انگلستان شهروندان به تنهایی اختیار جلب متهم را دارند. در انگلستان در پی تعقیب و گریز و ورود متهم به مکان خصوصی، امکان ورود پلیس به این مکان برای جلب متهم وجود دارد، در انگلستان در همه جرایم با شرایطی پلیس می‌تواند هنگام جلب متهم از سلاح استفاده کند.

۲-۳- بازداشت اطفال و نوجوانان بزهکار

بند ب ماده ۳۷ از کنوانسیون حقوق کودک این امر را به صراحت مطرح کرده است که بازداشت باید به عنوان آخرین راهکار باشد و جایگزین‌ها باید نخست مد نظر قرار گیرند.

• بازداشت اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی ایران

در نظام حقوقی ایران، بازداشت باید قانونی و به موجب قانون باشد (اصل ۳۲ قانون اساسی و ماده واحده حقوق شهروندی و حفظ آزادی‌های مشروع).

در تبصره ماده ۱۵ لایحه رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان و ماده ۲۸۵ آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، به منظور جلوگیری از بازداشت اطفال توسط ضابطان دادگستری، پیش‌بینی شده است که طفل یا نوجوان پس از دستگیری، باید فوراً به دادرسی یا دادگاه ویژه اطفال و نوجوانان معرفی شود و انقضای وقت اداری یا روز تعطیل نیز مانع از این الزام نخواهد بود. همچنین در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ برای متهمان بین ۹ تا ۱۵ سال هیچ‌گونه تدبیر بازداشت موقت پیش‌بینی نشده است و به جای آن سپردن متهمان این گروه سنی به والدین یا سرپرست قانونی یا در فقدان آنان به هر شخص حقیقی یا حقوقی که دادگاه مصلحت بداند، پیش‌بینی شده است (حسینی، ۱۳۸۳).

در مورد متهمان بین ۱۵ تا ۱۸ سال نیز بر استفاده از شیوه‌های جایگزین بازداشت موقت تأکید کرده‌اند. در ماده ۱۸ لایحه رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان و ماده ۲۸۷ قانون آیین دادرسی کیفری سال ۱۳۹۲ نامبرده برای متهمان بین ۱۵ سال تا ۱۸ سال تمام نیز استفاده از راهکارهایی چون سپردن به والدین یا سرپرست قانونی، اخذ کفیل و در صورت عجز از معرفی کفیل یا در جرائم علیه امنیت و یا جرایمی که مجازات قانونی آن اعدام یا حد یا قصاص یا بیش از خمس دیه کامل و یا ۳ سال یا بیش از ۳ سال حبس است - نگهداری موقت در کانون اصلاح و تربیت توصیه شده است.

• بازداشت اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی انگلستان

لازم به ذکر است که سه نوع مجازات بازداشت محور برای مجرمان زیر ۲۱ سال در نظام حقوقی انگلستان اعمال می شود:

الف) حکم نگهداری و کارآموزی^۱. طبق ماده ۱۰۰ قانون اختیارات دادگاه های کیفری (تعیین کیفر) سال ۲۰۰۰ مخصوص مجرمان زیر ۱۸ سال که مرتکب جرایم نسبتا شدیدی شده باشند که قاضی تشخیص دهد اعمال دیگر مجازات ها کافی نیست. حداکثر مجازات مقرر برای این دسته از بزهکاران ۲ سال نگهداری در مراکز مخصوص است. بزهکاران ۱۰ تا ۱۱ سال به هیچ عنوان به مجازات های بازداشتی محکوم نمی شوند (سن مسئولیت کیفری در انگلیس ۱۰ سال تمام است اما لازم به ذکر است که بزهکاران در این نظام حقوقی به سه گروه تقسیم شدهاند: بزهکاران نوجوان سن ۱۰ تا ۱۸ سال، جوان ۱۸ تا ۲۱ سال و بزرگسال بالای ۲۲ سال)

ب) بازداشت و نگهداری در موسسه بزهکاران جوان^۲ مذکور در ماده ۹۶ ق.ا.د. ۲۰۰۰، مخصوص مجرمان بین ۱۸ تا ۲۱ سال سن است. حداقل زمان حبس در این مورد ۲۱ روز است. در مورد حداکثر مدت مجاز برای اعمال حبس در مورد مجرمانی که به سن ۱۸ سال رسیده اند، قاعده این است که می توان همان مجازاتی را که برای بزهکاران بزرگسال اعمال می شود، تعیین کرد ولی رویه معمول رعایت حداکثر ۲ سال است. (هانگرفورد ولچ، ۲۰۰۹، ص ۹۸)

ج) بازداشت بلندمدت^۳ مذکور در ماده ۹۱ ق.ا.د. ۲۰۰۰: این نوع حبس مخصوص مجرمان زیر ۱۸ سال است که مرتکب جرایم واقعا شدید شده اند. طول مدت نگهداری می تواند کاملا شبیه حبس بزرگسالان باشد حتی در خصوص حبس ابد. معمولا مدت زمان تعیینی بر اساس این ماده بیش از ۲ سال می باشد که البته نیمی از آن را بزهکار ختما باید در حبس سپری کند. جرایم شدید ذکر شده عبارتند از: جرایم قابل مجازات با ۱۴ سال حبس به بالا، تجاوز جنسی، انجام اعمال جنسی با اطفال و افراد کم سن و سال و ...

امروزه اغلب در صورت وجود شرایط متخلف حکم حصر و آموزش دریافت کرده و یا در صورت بروز تخلفات جدی تر، فرد بزرگسال ۱۴ سال یا بیشتر حکم بازداشت را طبق بند ۹۱/۹۰ دریافت می کند در هر دو حال نوجوان به دارالتادیب (STH) و یا ندامتگاه جوانان (LASCH) یا موسسه بزهکاران جوان (YOI) فرستاده می شود.

(Juvenile Delinquency /World YOUTH Report,2003,p15)

- 1 - Detention and training order (DTO)
- 2 - Detention in a young offender institution
- 3 - Long – term detention

۲-۴- سپردن طفل و نوجوان بزهکار به والدین جهت مراقبت تحت نظر دادگاه

محیط خانواده نقش موثری در شکل‌گیری نظام رفتاری و شخصیتی اطفال ایفا می‌کند در این محیط است که طفل رشد پیدا کرده و نوع و ماهیت رفتاری وی شکل می‌گیرد. به همین جهت در شماری از اسناد بین‌المللی مانند میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶ «خانواده به عنوان عنصر طبیعی و اساسی جامعه» معرفی شده است.

• سپردن طفل و نوجوان بزهکار به والدین یا سرپرست قانونی در نظام حقوقی ایران

در نظام حقوقی ایران در زمینه اطفال و نوجوانان بزهکار ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: درباره اطفال و نوجوانانی که مرتکب جرائم تعزیری می‌شوند و سن آن‌ها در زمان ارتکاب، نه تا پانزده سال تمام شمسی است حسب مورد، دادگاه یکی از تصمیمات زیر را اتخاذ می‌کند:

الف) تسلیم به والدین یا اولیا یا سرپرست قانونی یا اخذ تعهد تأدیب و مواظبت در حسن اخلاق طفل یا نوجوان.

(در این قسمت می‌بینیم که تعهد تأدیب و مواظبت و حسن اخلاق بیان شده است امری شایع و عرفی که تابحال شاهد انجام آن در مکان‌های های مختلف همچون مدارس بوده ایم، که ظاهراً جنبه بازدارندگی آن نیز قوی می‌باشد)

سپردن اطفال به والدین گاه می‌تواند از فرستادن طفل به کانون اصلاح و تربیت اثرات مثبت‌تر و بیشتری داشته باشد.

• سپردن طفل و نوجوان بزهکار به والدین در نظام حقوقی انگلستان

الف: قرار آزادی توأم با مراقبت

در نظام حقوقی انگلستان یکی از انواع مجازات‌ها روش «آزادی توأم با مراقبت» می‌باشد که برای اولین بار در سال ۱۸۴۰ میلادی در انگلیس اجرا گردید. اطفال کمتر از ۱۵ سال که محکوم به مجازات مرگ می‌شدند تحت هدایت و حمایت روحانیون مسیحی قرار گرفته، مجازات اعدام در مورد آنان اجرا نمی‌شد. قرار آزادی توأم با مراقبت و راهنمایی، در مواردی که جرم از جرایم جدی نباشد بیشترین کاربرد را دارد و پیش از این که طفل به مؤسسه و یا نهاد اعزام گردد این تصمیم در مورد او اعمال می‌گردد.^۱

ماده ۴۰ معاهده حقوق کودک در بند ۴ اذعان می‌دارد: «تأمین مسایلی از قبیل نگهداری، راهنمایی، نظارت، مشاوره، تعلیق، فرزندخواندگی، تعلیم و تربیت و برنامه‌های آموزشی، حرفه

1. Beijing Rules-Article(18-1)b

ای و سایر اقدامات دیگر در جهت تضمین این که با کودکان رفتاری متناسب با رفاه و شرایط و جرم ارتكابی آن‌ها خواهد شد، باید صورت گیرد، که به نوعی به قرار آزادی توأم با مراقبت و راهنمایی، تأکید دارد.» در روش مذکور، طفل در محیط خانواده به زندگی عادی خود ادامه می‌دهد. قاضی اطفال یا مقام صلاحیت دار، مددکار اجتماعی حرفه ای و یا مددیار افتخاری و یا یکی از اعضای انجمن‌های خیریه حمایت اطفال را، مأمور مراقبت و راهنمایی و حمایت طفل می‌نماید. یکی از افراد مذکور باید با مشکلات و رفع اختلافات، او را یاری و راهنمایی کرده و وضعیت طفل را به طور مرتب به مقام دستور دهنده آزادی توأم با مراقبت، گزارش دهد. مقام صلاحیت دار با توجه به گزارش مراقبان و تغییر و تحول وضع طفل، تصمیمات مقتضی اتخاذ می‌نماید.

ب: قرار ویژه والدین^۱

یکی دیگر از اصلاح سیستم دادرسی اطفال، احیاء مسوولیت والدین در حفظ اطفال خود از عوامل مجرمانه بود. در جهت اجرای این امر قرار ویژه والدین معرفی شد. مطالعات وزارت کشور انگلستان نشان داده است اطفالی که در سطح پایین یا متوسطی از نظارت والدین قرار دارند، بیش از دو برابر اطفالی که در سطح بالای نظارت می‌باشند، در معرض عوامل جرم‌زا قرار می‌گیرند. قرار ویژه والدین در یکی از شرایط ذیل صادر می‌گردد: (پاک نهاد، ۱۳۸۵، ص ۳۴)

- ۱- همراه با قرار توأم با مراقبت از کودک .
- ۲- به همراه صدور قرار ویژه رفتار ضد اجتماعی یا قرار ویژه مجرمان جنسی .
- ۳- وقتی طفل یا نوجوان محکومیت یافته است .
- ۴- زمانی که شخص براساس مواد ۴۴۳ و ۴۴۴ قانون آموزش مصوب ۱۹۹۶ محکومیت یافته است.

قبل از صدور قرار، دادگاه اطلاعاتی در خصوص وضعیت خانوادگی طفل کسب نموده و شرایط قرار و نتایج عدم تبعیت از آن را برای والدین توضیح می‌دهد. قرار ویژه والدین آن‌ها را ملزم به حضور در جلسات مشاوره و راهنمایی که بیش از سه ماه طول نمی‌کشد، می‌سازد. همچنین ممکن است والدین ملزم به اعمال اقدامات کنترل‌کننده خاصی نظیر حصول اطمینان از حضور منظم طفل در مدرسه یا اجتناب طفل از ارتباط با افراد خاص شوند. این شرایط می‌تواند تا ۱۲ ماه ادامه یابد. در صورت لزوم می‌توان این قرار را تنها در مورد یکی از والدین صادر نمود. خودداری از رعایت قرار، می‌تواند منجر به تعیین جریمه‌ای تا هزار پوند گردد.

قانون انگلیس و لایحه قانونی اسپانیا تنها مواردی هستند که مشتمل بر مقرراتی به منظور

مسئول قلمداد کردن والدین به طور جدی می باشند. قانون انگلیس (۱۹۹۸) ترتیب وظایف والدین را معین کرده است. این قانون علیه والدینی وضع شده که فرزندانشان از مدرسه فرار می کنند یا مرتکب جرم می شوند. این قانون تعهداتی را بر عهده والدین قرار داده است؛ تعهداتی همچون شرکت هفتگی در سمینارها، و یا نظارت دقیق بر فرزندان در طول ۳ ماه. اجرای این تعهدات توسط یک مددکار اجتماعی یا مأمور وزارت دادگستری بررسی و تأیید می شود. همچنین قانون انگلیس از سال ۱۹۹۸ در جستجوی گسترش مقررات پیشگیرانه و آموزشی است. با این وجود دقت در جزئیات مفاد آن، به لحاظ شدت عمل بسیارش، مانع اصلاح در آن شده است. (زینالی، ۱۳۸۱، ص ۴۹)

۲-۵- موسسات نگهداری و مراقبت اطفال و نوجوانان بزهکار و اجراکننده تصمیمات دادگاه

باید توجه داشت، زمانی که در یک بستر و نظام دادرسی تخصصی و ویژه قاضی به این نتیجه می رسد، نگهداری در قانون اصلاح و تربیت به مصلحت کودک و نوجوان است. چنین پاسخی در راستای بازپروری و جامعه پذیر نمودن اوست به ویژه زمانی که محیط خانواده در بزهکاری کودک نقشی اساسی ایفا می کند و در واقع کودک، قربانی تربیت ناصحیح والدین خویش بوده سپردن طفل به والدین منطقی نیست. در این شرایط قانون اصلاح و تربیت را می توان به مثابه یک شخص حقوقی دانست که جایگزین خانواده اصلی می شود و وظیفه تربیت طفل را برعهده می گیرد. (حسینی، ۱۳۹۴)

• موسسات نگهداری اطفال و نوجوانان بزهکار در ایران

در مواد ۸۸، ۸۹ و ۹۰ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ از نگهداری طفل بزهکار در صورت دارا بودن شرایطی در قانون اصلاح و تربیت سخن به میان آمده است. در مؤسسات، سالن استراحت، کتابخانه، محیط تفریحی و غذا خوری در طبقه همکف و خوابگاه ها در طبقه فوقانی و تا حد امکان به طور انفرادی بنا می شود. در تجهیز مؤسسه نیمه آزادی، بایستی آداب و رسوم، اعتقادات مذهبی، سطح زندگی اجتماعی مدنظر قرار گیرد. رفاه در مؤسسات مذکور نباید بیش از سطح عادی زندگی باشد. (دانش، ۱۳۷۳، ص ۲۲)

اجرای واکنش کیفی نسبت به کودک نباید تماس وی را با جامعه قطع کند و این امر در روند سازگاری وی با جامعه بسیار مهم است.

به نظر می رسد بند ۸۸ ماده ۸۸ در خصوص کودکان ۱۲ تا ۱۵ سال تمام را اقدامی تربیتی و تامینی دانست زیرا، اولاً در جرائم شدید این تدبیر مورد نظر مقنن قرار گرفته است ثانیاً، مقنن در صدر ماده ۸۸ عنوان تصمیم را بر اعمال کودکان تا ۱۵ سال گذاشته است که جنبه تربیتی و مدرسانی دارد. ثالثاً به نظر می رسد مقنن کودکی را که در سن ۱۲ تا ۱۵ سال مرتکب اعمال

شدیدی (جرم تعزیری درجه یک تا پنج) می شود دارای حالت خطرناک محسوب کرده ضمن این که خود کودک نیز در معرض خطر است باید پیشگیری از جرم نیز مد نظر قرار گیرد لذا با این تدبیر یعنی نگهداری وی در کانون اصلاح و تربیت هدفی را در پیش گرفته تا حالت خطرناک کودک از بین رفته یا حداقل کنترل شود.

ولی در خصوص ماده ۸۹ به نظر می رسد که نگهداری در کانون اصلاح و تربیت به عنوان مجازات است زیرا اولاً، مقنن در صدر ماده ۸۹ صراحتاً عبارت « مجازات » را به کار برده است ثانیاً، واکنش های قابل اعمال برای گروه سنی ۱۵ تا ۱۸ سال همه از انواع مجازات های قابل اعمال برای بزرگسالان است مانند جزای نقدی که هر چند جایگزین حبس هستند ولی عنوان مجازات را دارند بنابراین می توان به این نتیجه رسید که بند ۸۸ از نوع اقدامات تامینی و تربیتی است و بندهای ماده ۸۹ از نوع مجازات ولی از نوع تخفیف یافته است.

• موسسات نگهداری و مراقبت اطفال و نوجوانان بزهکار در انگلستان

پیش از آغاز توضیح در مورد انواع حبس های اعمالی بر مجرمان جوان در انگلستان دو نکته قابل ذکر است. اول این که محل بازداشت مجرمان جوان و بزرگسال از یکدیگر جدا بوده و آنان در شرایط زندان بزرگسالان قرار ندارند و دیگر این که حکم نگهداری و کارآموزی مجرمان جوان برخلاف مجازات های حبس بزرگسالان قابل تعلیق نیست. (هانگرفورد ولچ، ۲۰۰۹ ص ۸۹)

با توجه به رشد چشمگیر بزهکاری اطفال و اهمیت برخی از جرایم، دولت تاسیس پنج زندان جدید برای کودکان را در دستور کار قرار داده است که اولین آن ها در ماه آوریل ۱۹۹۸ در Kent افتتاح شد. این ساختمان ها مختص اطفال ۱۲ تا ۱۴ ساله ای است دارای حالات خطرناک و غیر قابل تربیت هستند. هزینه این مراکز تحت نظارت بسیار گران است: سالانه حدود یک میلیون و دویست هزار فرانک فرانسه در مقابل ۱۷۳ هزار فرانک در یک مرکز اصلاح سنتی برای هر طفل. (همان)

الف: مرکز نگهداری اطفال و نوجوانان بزهکار انگلستان

مرکز نگهداری نوجوانان بزهکار انگلستان، مرکزی است که برای افراد زیر ۲۵ سال به تکلیف قانونی ماده ۲۱۴ قانون ق.ع.ک تاسیس شده است. در این مرکز جوانان بزهکار تحت نظر مامور مراقبتی موظف به انجام حرفه مناسب یا دستورالعمل های خاص رفتاری هستند. مجموع ساعات حضور در هر مرتبه باید بین ۱۲ تا حداکثر ۳۶ ساعت باشد. (هانگرفورد ولچ، ۲۰۰۹، ص ۷۵) در این جا توضیحات مختصری در مورد راهنمایی های شورای راهنمایی تعیین کیفر انگلستان در خصوص نحوه تعیین کیفرهای اجتماعی اشاره می کنیم. (شورای تعیین کیفر، دسامبر ۲۰۰۴، ۴۰۹) این شورا به قاضی کیفری در خصوص موارد انتخاب مقررده ها و شروط

اجرای آن‌ها و همچنین چگونگی انتخاب ترکیبی آن‌ها با هم (البته فقط برای بزهکاران بالای ۱۸ سال) معیارهایی پیش‌بینی می‌کند که عناوین آن به شرح زیر است:

- لحاظ کردن اهداف کلی تعیین‌کننده
- مناسب (ترین) بودن (برای هر بزهکار به صورت شخصی با توجه به توانایی‌های وی بررسی می‌شود)
- توجه به میزان تحدید آزادی بزهکار (که متناسب با شدت جرم ارتكابی سنجیده می‌شود)
- سازگاری (امکان ترتیب احکام با همدیگر)
- لحاظ کردن خطر ارتكاب مجدد جرم
- قابلیت اجرای مجازات نسبت به مقتضیات منطقه ای (مقبولیت و بهتر اجراشدن هر یک از این مقررہ‌ها ممکن است از محله ای به محله دیگر و منطقه ای به منطقه دیگر متفاوت باشد)

(Juvenile Delinquency /World YOUTH Report ,2010,p37)

در این جا به تعدادی از مراکز که به اصلاح و بازپروری و نگهداری نوجوانان بزهکار می‌پردازند اشاره می‌کنیم.

ب: مراکز آموزش مطمئن / تضمینی

مراکز کوچکی با برنامه‌های مناسب، بر مبنای قانون، تحصیلات و بازآموزی شامل دوره‌های مراقبت‌های اجتماعی و بهداشتی که توسط متصدیان بخش خصوصی طبق قراردادهای وزارت کشور کنترل می‌شوند. (همان، ۳۸)

ج: اسکان امن محلی^۱

خانه‌های کوچکی برای پسران بین ۱۲ تا ۱۴ سال و یا دختران تا سن ۱۶ سال با توجه به نیازهای فیزیکی، عاطفی و رفتارهای آن‌ها که توسط پارلمان‌های خدمات اجتماعی محلی کنترل می‌شود. (همان)

د: موسسات بزهکاران نوجوان

مراکز با ظرفیت‌تر برای افراد بین ۱۵ تا ۲۱ سال که تحت نظارت پلیس و دادگاه بوده و هدف عمده آن جلوگیری از تخلف و کاهش ارتكاب مجدد جرم است و توسط خدمات زندان اداره می‌شود. (همان)

۲-۶- نهاد حبس خانگی

نگهداری نوجوان در موسسات نهادی از قبیل کانون اصلاح و تربیت آثار زیانباری دارد و برای جلوگیری از این امر است که در قاعده ۱۸ از قواعد پکن (حداقل قواعد استاندارد سازمان ملل برای دادرسی ویژه نوجوانان) فرستادن نوجوان به یک موسسه همواره به عنوان آخرین راه چاره و برای حداقل مدت زمان لازم می باشد ، لذا برای پیشگیری از مضرات زندان ، کانون یا موسسات دیگر ، دادگاه اطفال حکم حبس در منزل صادر می کند .

• حبس خانگی نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی ایران

قانونگذار در سال ۱۳۹۲ در تبصره ۲ ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی از عنوان اقامت در منزل استفاده کرده است نه حبس در منزل که اقدامی هوشمندانه و قابل تحسین است و با توجه به نظریه برچسب زنی در تحقیقات جرم شناسی این عبارت (اقامت در منزل) دارای بار منفی کمتری است.

مراقبت ممکن است به وسیله اعضای انجمن های خیریه یا مددکاران اجتماعی مانند روش آزادی با مراقبت به عمل آید یا این که مراقبت از راه دور به وسیله دستگاه الکترونیکی انجام شود . (آقایی ، ۱۳۹۲ ، ص ۲۵)

حبس در منزل می تواند دارای شرایط ذیل باشد :

- شبها از منزل خارج نشود .
- روزها در ساعات معین در منزل بماند
- در اوقات فراغت حق خروج از خانه ندارد .
- روزهای تعطیل را در منزل به سر برد . و (آشوری ، ۱۳۸۵ ، ص ۴۸)

• حبس خانگی نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی انگلستان

حبس منزلی یا خانگی یک روش مجازات بینابین در محیط آزاد و محیط بسته است و یکی از مناسب ترین جایگزین های زندان می باشد . این روش در کشورهای آنگلوساکسون و برخی از کشورهای اروپایی مورد استفاده قرار می گیرد .

حبس در منزل در حقوق انگلستان مانند سایر کشورهای اروپایی در بسیاری از جرایم سبک (اختصاری) مورد قبول قرار گرفته است که این حبس در منزل می تواند با نظارت الکترونیکی یا تلفنی یا امواج رادیویی تحت مراقبت مامور تعلیق مراقبتی قرار بگیرد . البته در خصوص جرایم سنگین و توامان با کیفرخواست در صورت شرایط خاص در قوانین جزایی انگلستان هم حبس در خانه در حقوق کودکان و نوجوانان مورد قبول بوده است . ابزارهای الکترونیک نظارتی محل سکونت بزهکار به عنوان محلی که آزادی های روزمره و تفریحی بزهکار را محدود می کند و آن را قاعده مند می نماید . (ناتال ، ۲۰۱۰ ، ص ۳۷)

۲-۷- نظارت الکترونیکی

مجازات‌هایی مثل حبس خانگی و نظارت الکترونیکی نیز با توجه به این که هر فردی حق دارد در شرایط برابر و رضایت بخش کار کند و برای کار یکسان دست مزد برابر دریافت کند (مواد ۶ و ۷ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶ نیز به این مطلب اشاره دارد) نیز به نوعی محرومیت از برخی حقوق اجتماعی به شمار می‌آید. (نیازپور، ۱۳۸۷، ص ۱۲۲).

• نظارت الکترونیکی بر اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی ایران

با تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ش، نهاد نوین نظارت الکترونیکی وارد نظام عدالت کیفری ایران شد؛ نهادی که در نظام دیگر کشورها، سابقه قدیمی‌تری داشت. این نهاد با بیش از پنج دهه سابقه خود در نظام امریکا به تدریج وارد قوانین سی کشور مختلف گردیده است. در قانون جدید مجازات اسلامی، اجرایی شدن نظارت الکترونیکی به‌مانند بسیاری از این نهادها، منوط به آیین‌نامه اجرایی است. در خصوص اجرایی شدن این نهاد در آغاز باید با توجه به چارچوب‌های مفهومی، بازه اجرایی و هدف از آن، همچنین توجه به تعداد زندانیان در زمان صدور حکم به نظارت الکترونیکی مشخص گردد. سپس تبیین مؤلفه‌هایی چون نوع جرم، ویژگی‌های بزهکار، مراحل دادرسی اعمال آن و همچنین شناسایی ابزار موردنیاز در پیاده‌سازی این نهاد، مباحث اجرایی مهمی هستند. از منظر تحلیل تطبیقی این ملاحظات در نظام حقوقی ایران و انگلستان، این فرضیه بررسی می‌شود که در برخی جزئیات، اجرایی شدن این نهاد نیازمند برقراری بسترهایی است. بنابراین سعی می‌شود که چارچوب‌های مهم در اجرایی شدن این نهاد ترسیم، و از این طریق پیش‌زمینه‌های مفید در تدوین آیین‌نامه اجرایی آن شناسایی شود تا با تضمین تحقق اهداف نظارت الکترونیکی، پس از مدت اندکی متروک نگردد. (آقایی، ۱۳۹۲، ص ۲۸)

• نظارت الکترونیکی بر اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی انگلستان

مراقبت از متهم یا مجرم در محل سکونت از طریق دستگاه‌های الکترونیکی پدیده نوینی است که در برخی از نظام‌های آنگلو ساکسون متداول شده است. (کوهن، ۱۳۸۳، ص ۱۹۴)

در انگلستان نوجوانان بالای ۱۸ سال که به مجازات حبس کوتاه مدت محکوم شده‌اند، می‌توانند از آزادی مشروط همراه با حمل الزامی دستبند الکترونیکی بهره‌مند شوند. بر این اساس، امکان اطلاع از ساعات و مکان‌های رفت و آمد آنان فراهم می‌گردد.

نوجوانان بالای ۱۸ سال که به مجازات حبس کوتاه مدت محکوم شده‌اند، می‌توانند از آزادی مشروط همراه با حمل الزامی دستبند الکترونیکی بهره‌مند شوند. بر این اساس، امکان اطلاع از ساعات و مکان‌های رفت و آمد آنان فراهم می‌گردد.

۲-۸- حبس پایان هفتگی

این ضمانت اجرا که در قبال نوجوانان معارض با قانون پیش بینی شده است نگهداری در دو روز آخر هفته در قانون اصلاح و تربیت می باشد در مورد شرایط بزهکارانی که تحت این نوع کیفر قرار می گیرند، دادگاه ها باید اخلاق و رفتار و شخصیت بزهکاران نوجوان را در نظر بگیرند و این سیستم را فقط در مورد کسانی اعمال می کنند که استعداد و آمادگی کافی برای پذیرش آن را داشته، ظرف یک یا چند روز محرومیت از آزادی به اندازه کافی تنبیه شده و از ارتکاب جرم خودداری نمایند .. (قانونی رضایی مقدم، ، ۱۳۹۲، ص ۶۴)

• حبس پایان هفتگی در مورد اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی ایران

در تبصره ۲ ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ نیز به این موضوع پرداخته است . شایسته بود مدت نگهداری در آخر هفته در قانون اصلاح و تربیت مانند بندهای الف تا پ ماده ۸۹ به صورت پلکانی پیش بینی می شد چون تناسبی بین حداقل که ۳ ماه است و حداکثر که ۵ سال می باشد وجود ندارد ، زیرا در تعزیر درجه ۵ که مدت نگهداری در قانون به صورت متوالی از ۳ ماه تا ۱ سال است با توجه به تبصره ۲ اگر قاضی بخواهد آن را تبدیل به نگهداری منقطع کند و به حداکثر یعنی ۵ سال حکم دهد امری مغایر با هدف و فلسفه وضع تبصره صورت گرفته است.

• حبس پایان هفتگی در مورد اطفال و نوجوانان بزهکار در نظام حقوقی انگلستان

روش بازداشت های آخر هفته ابتدا در چند کشور اروپایی (آلمان ، انگلیس ، بلژیک و فرانسه) به صورت آزمایشی اجرا گردید. سپس با توجه به مفید بودن آن در متن قوانین کیفری رسمی آنجا پیش بینی شد. در آلمان این روش برای نوجوانان ۱۴ تا ۱۸ سال که مرتکب جرم های کوچک و کم اهمیت شده اند به کار گرفته می شودو طول بازداشت آخر هفته ، شش هفته می باشد. در انگلستان در قبال نوجوان ۱۵ الی ۱۸ سال اعمال می شود. در فرانسه نیز قانون مجازات نوین ، حبس های آخر هفته را پیش بینی کرده است . (آشوری ، ۱۳۹۱)

نوجوانان بالای ۱۸ سال که به مجازات حبس کوتاه مدت محکوم شده اند، می توانند از آزادی مشروط همراه با حمل الزامی دستبند الکترونیکی بهره مند شوند. بر این اساس، امکان اطلاع از ساعات و مکان های رفت و آمد آنان فراهم می گردد.

۳. بررسی اجمالی چالش های پذیرش مطلق حبس زدایی

به نظر می رسد به کارگیری سیاست های آرمانی در نظام عدالت کیفری به منظور علیه بزهکاری و یا اصلاح مجرمین با شرایط فعلی قابل تحقق نخواهد بود . پذیرش مطلق تئوری

حبس زدایی، نظام عدالت کیفری را با چالش‌های زیادی مواجه می‌سازد. مشکل اول آن است که انکار مجازات زندان به طور کامل، با کارکرد فایده‌مندی و رسالت پیشگیرانه کیفر مزبور به ویژه برای مجرمین خطرناک و متجاوزین به حقوق معنوی و مادی شهروندان تهدید بزرگی برای دستگاه عدالت جامعه خواهد بود. زیرا هدف کیفر آن است که موجب بازدارندگی فردی و اجتماعی گردد. لذا حذف مجازات زندان بدون تعیین جایگزین مناسب و مطمئن برای آن و بدون پیش‌بینی تدابیر اصلاحی و بازپرورانه برای مجرمین عمدی و خطرناک، هرچند عامل تقلیل تراکم جمعیت کیفری است، اما از جهتی امنیت اجتماع را به مخاطره انداخته و مجرمین سابقه‌دار و حرفه‌ای را در تجاوز به جان و مال و نوامیس مردم جری‌تر می‌سازد.

مشکل دوم آن است که قضات دادگاه‌ها در تطبیق رفتارهای مجرمانه با قوانین کیفری ناگزیر با وفور مجازات زندان در این قوانین مواجه می‌شوند. و از آن‌جا که الزامی در تبعیت از سیاست حبس زدایی در خود احساس نمی‌کنند، مجازات زندان را مورد حکم قرار می‌دهند و مهمتر آن که سیاست قوه قضاییه در عدم استفاده از زندان، در تعارض صریح با سیاست جنایی تقنینی و معارض با اصل تفکیک قوا و استقلال قضات می‌باشد.

مشکل سوم آن است که تساهل و تسامح در اجرای مجازات و اعمال واکنش نامناسب در قبال بزه‌کاران، موجب سلب اعتماد شهروندان و نارضایتی آنان از عملکرد دستگاه قضا و مجریان عدالت خواهد شد. این تردید و بدبینی موجب می‌گردد مشروعیت دستگاه قضایی به عنوان پناهگاه و مرجع اصلی تظلم خواهی شهروندان تا حدود زیادی از دست برود و مجرمین خطرناک عزم خود را برای تجاوز و تعدی به حقوق مردم جزم نمایند. (نجفی‌توانا، ۱۳۸۹، ص ۱۸۴)

۴. انتقادات وارد بر عدالت کیفری نوین در انگلستان و ولز و نظام حقوق کیفری در

ایران

کمیته حقوق کودک سازمان ملل در سال ۲۰۰۲ به صورت رسمی نگرانی خود را نسبت به سیاست و رویه عملی عدالت کیفری نوجوانان در انگلستان و ولز اعلام نمود، که بر مبنای آن کودکان و نوجوانان در انگلستان و ولز در معرض حبس زود هنگام و گسترده قرار می‌گیرند. روشی که سیستم عدالت کیفری جدید اطفال اتخاذ نموده است، نه تنها به خاطر نقض حقوق نوجوانان، غیر انسانی است، بلکه از نظر اقتصادی نیز بسیار هزینه‌بر بوده و از همه مهمتر در زمینه پیشگیری از جرم تقریباً بی‌تاثیر است. در نتیجه برای دولت انگلستان که نگرانی هزینه‌های اقتصادی از یک سو و دغدغه اعمال سیاست‌های منطقی و منطبق با واقعیت‌های اجتماعی از سوی دیگر را دارد چنین رویکردی به بزهکاری اطفال شگفت‌انگیز به نظر می‌رسد.

با یک بررسی تطبیقی در سطح بین‌المللی ملاحظه می‌شود که موارد مجازات حبس در انگلستان و حبس بسیار زیاد شده است، در نتیجه، تعداد بیشتری از کودکان و نوجوانان در مقایسه با سایر کشورهای اروپایی، در زندان‌های انگلستان و ولز نگهداری می‌شوند. (مهر، ۱۳۸۶، ص ۹۲)

از مهمترین ابهام‌ها در نظام حقوقی ایران در مورد اطفال و نوجوانان بزهکار، نبود یک دسته بندی مشخص از میزان و مدت سلب آزادی است. به این شکل که در بندهای ماده ۸۸، شدت و وخامت جرم تعزیری به عنوان معیار مدت نگهداری اطفال بزهکار تعیین شده است، اما در خصوص مدت سلب آزادی مرتکبان جرم‌های مستوجب حد و قصاص معیاری پیش‌بینی نشده و فقط به سن اطفال بزهکار، به منزله معیار تعیین پاسخ، اشاره شده است.

تدوین‌کنندگان قانون مجازات اسلامی این بار برای تعیین مدت نگهداری اطفال مرتکب جرم‌های دارای مجازات حد و قصاص، نظر مقام قضایی را ملاک دانسته‌اند. ملاحظه می‌شود که از آغاز قانون‌گذاری نوین در ایران، معیارهای مختلفی بر چگونگی استفاده از پاسخ‌های سلب‌کننده آزادی حاکم بوده است و مقام قضایی می‌تواند بر اساس سلیقه اش نسبت به چگونگی اجرای این پاسخ تصمیم‌گیری کند. (نیازپور، ۱۳۸۹، ص ۷۱)

در سیستم قضایی ایران به دلیل افراط و تفریط، در اعمال سیاست‌هایی نظیر کیفرزدایی (مانند حبس زدایی و اشاعه فرهنگ میانجیگری) در عمل به رکود و خشی‌سازی سیاست جنایی تقنینی می‌انجامد و با سرپوش گذاشتن بر واقعیات ملموس اجتماعی در درک نیازهای فعلی جامعه ایران، ایجاد امنیت و مهار بزهکاری ناتوان می‌ماند. تاسیس واکنش‌های جدیدی مثل کار عام‌المنفعه، اقامت در منزل و نگهداری پایان هفته در کانون اصلاح و تربیت بدون این که شرایط و زمینه‌های فنی و اجرایی و نیز نیروی انسانی آموزش‌دیده و متخصص فراهم شده باشد با تردید جدی مواجه است. با تشکیل پلیس ویژه اطفال و بهره‌گیری از توان مددکاران اجتماعی و تصویب آئین‌نامه‌های اجرایی می‌توان به حقوق کیفری افتراقی اطفال در حقوق ایران معتقد بود.

وجود مشکلاتی نظیر فاصله زمانی زیاد بین قطعیت و احکام کیفری و اجرای آن‌ها، گسترش تدابیر عفو عمومی و خصوصی، توسعه تدابیر آزادی مشروط و تعلیق مجازات، تساهل و رافت در برخی قوانین اجرای احکام کیفری مانند آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، ضعف امکانات فیزیکی و بسیاری دیگر از معضلات سیاست جنایی اجرای مجازات با رکود شدید مواجه نموده و از اثربخشی کیفرها به شدت کاسته است. (نجفی‌توانا، ۱۳۸۹، ص ۱۸۶)

نتیجه گیری

در قانون انگلستان حداقل سن مسئولیت کیفری اطفال ۱۰ سال تعیین شده است ، عدم پیش بینی سن حداقل مسئولیت کیفری در قوانین فعلی که قبل از آن ، طفل قابل تعقیب و یا مجازات نباشد از مواردی است که قانون ساکت مانده است .

ناهماهنگی آشکار بین سیاست کیفری ایران در مقوله تعیین مجازات از لحاظ نوع و میزان آن با حقوق تطبیقی و مقررات بین المللی از جمله عهدنامه حقوق مدنی و سیاسی ، مقررات پکن و پیمان نامه حقوق کودک وجود دارد . برای تطبیق با استانداردهای بین المللی باید مجازات های سخت و سنگین مانند اعدام ، قصاص ، حبس ابد ، غیره را که ممکن است به لحاظ جسمی و روحی و حقوقی آسیب زا باشند ، با استفاده از پتانسیل فقه پویا و مترقی همگام با جنبش جهانی ، از فهرست کیفر های اطفال زیر ۱۸ سال حذف کرد و تعیین مجازات های جایگزین (کیفر زدایی)، تغییر الگوی تدابیر کیفری با توجه به اثرات منفی مجازات بر اطفال و به ویژه به لحاظ اتفاقی بودن جرایم آنان به شدت مورد حمایت و ضروری قرار گیرد .

در نظام حقوقی ایران با استفاده از تعیین مجازات هایی همچون انجام خدمات عمومی، تعلیق مراقبتی و اقامت در نقاط اجباری یا حبس در منزل، یا کیفرهای پایان هفته ای به عنوان مجازات سالب آزادی و محدود کننده آزادی بود که جایگزینی برای مجازات حبس در زندان ها شد. در انگلستان نیز پیشینه جایگزین ها به یکصد و اندی سال پیش و قبل از مکتب تحقیقی می رسد. از کیفرهای جایگزین حبس در انگلستان می توان به نظام جریمه روزانه و کار عام المنفعه و همچنین قراردایی مثل قرار ارجاع و قرار برنامه اقدامات و قرار جبران خسارت یاد نمود و مجازات های جایگزین مناسب و موثر در اعمال سیاست کیفر زدایی و ارعایی روشی است که امروزه برای بزهکاران بزرگسال نیز تجویز شده است و نتایج مثبتی به همراه داشته است.

« تنوع مجازات ها » در نظام حقوقی انگلستان ، نمود بسیار برجسته ای دارد و این امر اختیارات قابل ملاحظه ای را برای قاضی در رابطه با انتخاب مجازات متناسب و عادلانه به وجود آورده است اما به نظر می رسد در نظام حقوقی ما از تمام پتانسیل موجود و بالقوه در این زمینه بهره برداری نشده است . پیشنهاد می شود ، ضروری است قانونگذار کیفری به جای اعمال کیفرهای سنگین و ناعادلانه عمدتاً به کشف علل و عوامل اصلی بزهکاری اطفال پرداخته ، با اعمال تدابیر تامینی و تربیتی جایگزین زمینه اصلاح و بازپروری و کاهش نرخ بزهکاری اطفال را فراهم آورد و با بازتعریف مجازات های تعزیری و بهره گیری از پویایی فقه اسلامی ، به ایجاد مجازات های جدیدی اقدام کنیم که در عین این که با یافته های علمی روز حقوق جزای کلاسیک منطبق هستند ، همچنین متناسب با ضوابط فقهی نظام حقوقی ما بوده و در تضاد با شرایط فرهنگی اجتماعی و باورهای بومی جامعه هم نباشند . گسترش تدابیر حمایتی و مراقبتی بعد از خروج کانون اصلاح و تربیت نقش مهم و اساسی در اصلاح و تربیت و بازپذیری اجتماعی آن ها ایفا خواهد کرد.

فهرست منابع

- ۱- ابراهیمی و کیانی، فاطمه، (۱۳۸۹) حق دادرسی منصفانه کودکان در تعارض با قانون، تهران، انتشارات جاودانه، چاپ اول
- ۲- آخوندی اصل، محمود، (۱۳۸۵)، آیین دادرسی کیفری (کلیات و دعاوی ناشی از جرم)، چاپ دوازدهم، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۳- اردبیلی، محمد علی، (۱۳۸۴) حقوق جزای عمومی، تهران، نشر میزان
- ۴- آشوری، محمد، (۱۳۷۸)، «دادرسی ویژه نوجوانان در ایران»، مجموعه سخنرانی‌های ارائه شده در سمینار دادرسی ویژه نوجوانان، تهران ۲ اسفندماه ۱۳۷۸،
- ۵- آشوری، محمد، (۱۳۸۲) جایگزینهای زندان یا مجازاتهای بینابین، چاپ اول، تهران، نشر گزارش
- ۶- پاک نهاد، امیر، (۱۳۸۵ الف) «دادرسی کیفری اطفال در حقوق انگلستان»، مجله تخصصی الهیات و حقوق، شماره ۱۹
- ۷- پرویزی فرد، آیت الله، (۱۳۹۱) آیین دادرسی کیفری تطبیقی سلب آزادی از متهم در حقوق ایران و انگلستان، تهران، انتشارات جنگل
- ۸- حجتی، سید مهدی، (۱۳۸۰)، تحول واکنش اجتماعی در قبال بزهکاری اطفال، نشریه شماره ۳۵، معاونت آموزش دادگستری تهران
- ۹- دانش، تاج زمان، (۱۳۸۳)، «الزام اطفال بزهکار به کارهای عام المنفعه در در حقوق تطبیقی»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، انتشارات فرهنگ و ارشاد اسلامی، شماره ۳۱
- ۱۰- دانش، تاج زمان، (۱۳۷۴)، اطفال و نوجوانان بزهکار، تهران، انتشارات موسسه خدمات فرهنگی رسا
- ۱۱- دلماس. مارتی، می‌ری، (۱۳۸۱)، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه، علی حسین، نجفی ابرندآبادی، نشر میزان
- ۱۲- دلماس - مارتی، می‌ری، (۱۳۷۸)، جهانی شدن حقوق، فرصت‌ها و خطرات، مجله حقوقی، دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، شماره ۲۴
- ۱۳- دوگلاس، گیلیان، (۱۳۸۳) حق کودک بر خطاکاری: مسوولیت کیفری و صغیر نابالغ، تلخیص و ترجمه نسرين مهرا، مجله تخصصی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، الهیات و حقوق، سال چهارم، شماره سیزده
- ۱۴- روحانی و مهرپور، حسن و حسین، (۱۳۹۱)، سن اهلیت و مسوولیت قانونی در فقه اسلامی و نظام حقوقی جمهوری اسلامی، مرکز تحقیقات استراتژیک ایران، چاپ نخست،
- ۱۵- سخاوت، دکتر جعفر، (۱۳۷۹)، طرح بررسی اثر زندان بر زندانی، آرشیو مرکز آموزشی و پژوهشی

سازمان زندانها

- ۱۶- عباچی، مریم، (۱۳۸۸)، «پیشگیری از بزه دیدگی مکرر کودکان با تأکید بر نقش پلیس در پیشگیری از تکرار جرم و از بزه دیدگی»، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم
- ۱۷- قانع رضایی مقدم، وحید، (۱۳۹۲)، نوآوری های قانون مجازات اسلامی جدید در مورد ضمانت اجراهای کیفری جرایم اطفال و نوجوانان با نگاهی به مقررات بین المللی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد
- ۱۸- مایک، مگواپر، راد، مورگان، رابرت، رینر، (۱۳۹۳)، دانشنامه جرم‌شناسی آکسفورد، ترجمه حمید رضا ملک محمدی، جلد دوم، چاپ اول، تهران، نشر میزان،
- ۱۹- محدث، محسن، (۱۳۸۸)، مقایسه تطبیقی تأثیر مجازات زندان با مجازاتهای جایگزین در پیشگیری از تکرار جرم، چاپ اول، تهران، موه سسه فرهنگی انتشاراتی نگاه بینه،
- ۲۰- مگواپر، مایک، مورگان، راد، رینر، رابرت، (۱۳۹۳)، دانشنامه جرم‌شناسی آکسفورد، ترجمه حمید رضا ملک محمدی، تهران، نشر میزان
- ۲۱- مندی، اسلام، معیارهای دادرسی عادلانه ناظر به اطفال و نوجوانان در لوایح جدید؛ با تأملی بر راهبردی از نظام عدالت کیفری انگلستان، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران و رییس شعبه سوم حقوقی دادگستری کرمان
- ۲۲- مهرا، نسرين؛ (۱۳۸۳)، «ترمیمی» شدن عدالت کیفری در انگلستان و ويلز، علوم جنایی، مجموعه مقالات در تجلیل از دکتر محمد آشوری، تهران، سمت
- ۲۳- مهرا، نسرين، (۱۳۸۶)، نظام عدالت کیفری اطفال و نوجوانان در انگلستان و ولز، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۴۶
- ۲۴- مهرپور، حسین، (۱۳۸۰)، نظام بین المللی حقوق بشر، انتشارات اطلاعات
- ۲۵- نجفی توانا، علی، (۱۳۸۲)، ناپهنجاری و بزهکاری اطفال و نوجوانان از منظر جرم شناسی، چاپ اول، تهران، راه تربیت
- ۲۶- نجفی توانا، علی، (۱۳۸۳)، «سن مسئولیت کیفری اطفال در مقررات داخلی و بین المللی»، مجله تحقیقات حقوقی
- ۲۷- نیازپور، امیرحسین، (۱۳۸۹)، «پاسخ های عدالت کیفری ایران به بزهکاری اطفال»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال پنجم، شماره ۱۴

منابع انگلیسی

- 1- Bandura, Aggression 1973, social learning analysis Englewood cliffs, NJ, prentice Hal
- Belova, Eugenia, Gregory, Paul, 2009, Informal Social Control and Management of Crime, Vol. 140, Springer, Jstore, USA.
- 2- Bevan, H.K; Child Law, London, Butterworth's, 2007.
- 3- Cavadino; "Goodbye Doli, must we leave you?" Child and Family Law Quarterly, 9, 165, 2008.

- 4- "Consultation Paper on the Age of Criminal Responsibility in Hong Kong" <http://www.info><.
 - 5- Delmas Martie, May rie. (2010). Great Systems of Criminal Policy, translated by A.H. Najafi Abrand Abadi, Mizan Pub, 1st edition.
 - 6- Department Of Economic And Social Affairs World. Report YOUTH 2003 .The global situation of young people . UNITED NATIONS. .ISBN 92-1-130228-5 .United Nations publication
 - 7- Gillian Douglas, The Child's Right to Make Mistakes: Criminal Responsibility and The Immature Minor, in Gillian Douglas and Leslie Sebba (Editors),(Children's Rights and Traditional Values, 1998, pp.264-287
 - 8- Juvenile Delinquency /World YOUTH Report,2003
 - 9- Juvenile crime and juvenile justice: Patterns, models, and implications for clinical and legal practice
 - 10- England and Wales", <http://www.nio.gov.uk> /> No More Excuse, Cm 3809, 2009.
- Najafi Abrand Abadi, Ali Hossein. (1994). The Role of Researches and Findings of Criminology in Changes of Criminal Law and Criminal Policy, Shahid Beheshti's Journal of Legal Researches, Vol. 13&14.

